

BİLDİĞİMİZ AKADEMİNİN SONU: TRAVMA POLİTİKASI KARŞISINDA KOLEKTİF HAFIZA İNŞASI

The End of Academia as We Know It:
Collective Memory Building against Trauma Policy

Olga S. Hünler* Yudit Namer** N. Ekrem Düzen***

Geliş Tarihi / Received : 27.06.2022

Kabul Tarihi / Accepted : 15.11.2022

Hünler, Olga S.; Namer, Yudit; Düzen, N. Ekrem (2023), "Bildiğimiz Akademinin Sonu: Travma Politikası Karşısında Kolektif Hafıza İnşası", Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 21, Sayı 81, (Kış 2023), ss: 56-75.

56

Öz

Bu yazıda, bildiğimiz akademinin sonunu hazırlayan etmenler arasında bir travma politikası bulunduğunu tartışmaya açıyoruz. Öteden beri tekrarlar maruz kalınan yıkıcı toplumsal olaylar ve akademiye yönelen tasfiye işlemlerinden yola çıkarak bu politikanın izlerini sürüyoruz. Bu değerlendirmeyi Barış Akademisyenleri'ne yönelik tasfiye işlemleri, 15 Temmuz darbe girişimi ve KHK'yla kapatılan üniversite öğrencilerinin deneyimleri üzerinden örnekliyoruz. Travma olgusunu, sadece bireylerdeki yansımalarıyla tanımlamanın olguyu eksik ve kusurlu tanımlamak anlamına geleceğini, kolektif izdüşümleri hesaba katılmaksızın travmaya karşı etkili müdahale ve başa çıkma yaklaşımları geliştirilemeyeceğini öne sürüyoruz. Bir yandan travma yaratan yıkıcı toplumsal olayların kasıtlı olarak kolektif deneyimlenmesinin

* Doç. Dr., Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye
Olga.Hunler@acibadem.edu.tr Orcid Numarası: 0000-0002-2712-9010

Assoc. Prof., Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar University, Faculty of Arts and Sciences, İstanbul, Turkey
Olga.Hunler@acibadem.edu.tr Orcid Number: 0000-0002-2712-9010

** Dr. Ö. Üyesi, Twente Üniversitesi, Faculty of Behavioral, Management and Social Sciences,
Enschede, Hollanda y.namer@utwente.nl, Orcid Numarası: 0000-0002-4988-755X

Ass. Prof., University of Twente Faculty of Behavioral, Management and Social Sciences,
Enschede, Netherlands y.namer@utwente.nl, Orcid Number 0000-0002-4988-755X

***Dr., Bielefeld Üniversitesi, Institute for Interdisciplinary Research on Conflict and Violence,
Bielefeld, Almanya ekrem.duzen@uni-bielefeld.de Orcid Numarası: 0000-0003-1547-3874

Dr., Bielefeld University, Institute for Interdisciplinary Research on Conflict and Violence, Bielefeld, Germany
ekrem.duzen@uni-bielefeld.de Orcid Number: 0000-0003-1547-3874

amaçlandığını, diğer yandan aynı deneyimin bir kolektif hafızaya dönüşmesinin engellenmek istendiğini gözlüyoruz. Özellikle kolektif deneyimlenen travma olgusunun anlaşılmasında, olayların öngörülemeyen oluşundan çok kontrol edilemez oluşunun önemini vurguluyoruz. Bu vurguyu, yakın geçmişte akademik alanda deneyimlenen kolektif travmalara ilişkin çalışmalar aracılığıyla, olgunun tanımına dahil etmeye çalışıyoruz. Kolektif hafıza oluşturma ve tutmanın, travma politikasının yol açtığı olumsuz etkilere karşı onarıcı yaklaşımlar geliştirmenin başat yolu olacağını öneriyoruz. Kolektif üretilmeyen müdahale süreçlerinin iyileştirici ve geliştirici etkisinin sınırlı kalacağını ve hayata geçirilmesinin aksayacağını öngörüyoruz. Akademik yeniden kurulmasının veya bilinenin ötesinde bir akademik var edilmesinin, kolektif deneyimlenen travmaların kolektif hafızasının kurulması ve tutulmasıyla mümkün olacağını öne sürüyoruz.

Anahtar Sözcükler: travma politikası, kolektif travma, kolektif hafıza, akademik tasfiye, toplumsal hafıza yarılması

Abstract

This article intends to open up a discussion over the assertion that a calculated trauma policy is among the chief factors preparing the end of academia as we know it. We exemplify the impacts of a guided trauma policy in reference to devastating social incidents and academic purges of the recent past; namely the dismissals of Academics for Peace, failed coup of 15 July and the experiences of students whose universities were shut down by a statutory decree. We hold that defining trauma by relying only on individuals' experiential reflections ends in a deficient and flawed definition of the phenomenon. We posit that it is hardly possible to develop effective intervention approaches without taking into account the collective projections of trauma. We maintain that trauma-generating catastrophic social incidents are meant to be experienced collectively on one hand, yet the same experience is besieged to hinder its transformation into a collective memory on the other. We emphasize that controllability rather than predictability is the main tenet in understanding the collectively experienced trauma. We emphasize the need for expanding the scope of the definition of the phenomenon by referring to the studies concerning collective traumas experienced during the recent academic purge. We propose that a functional intervention strategy to develop restorative approaches against the detrimental effects of a guided trauma policy calls for building a collective memory. We envisage that the intervention processes which are not developed collectively would limit ameliorating and improving impacts and make it difficult to transfer acquisitions into real life settings. We posit that setting up the academia anew or carrying it beyond what we have known of it may be realized through building up and maintaining the collective memory of collectively experienced traumas.

Key Words: trauma policy, collective trauma, collective memory, academic purge, societal memory split

Bildiğimiz Akademik Sonu: Travma Politikasına Karşı Kolektif Hafıza, İnşası, Travmanın Politika ve Kolektif Hafızayla Kaynaşıklığı¹

Türkiye'nin psikopolitik tarihçesinde travmatik deneyimle sonuçlanan pek çok toplumsal olay bulunuyor. Bu yalnız saptamanın çerçevesini çizirken travma deneyimlerinin DSM-5 ya da ICD-11 sınıflandırmalarında görüldüğü gibi daraltılmış olgusal travma tanımlarına sığdırmayacağını, sığdırılmaması

gerektiğini düşünüyoruz. Bunun yerine örneğin Judith Herman'ın (Herman, 2015) “güçsüzlük acısı” olarak nitelediği veya Briere ve Scott'ın (Briere, John. N. & Scott, 2014) “kişinin içsel kaynaklarının kısa bir süreliğine olsa bile baş etmekte yetersiz kaldığı, buna karşın uzun süre psikolojik belirtiler üreten aşırı ölçüde üzücü olay” anlatımıyla tarif ettiği travmatik deneyimleri kapsama alıyoruz.

Anaakım travma literatürüne atıfta bulunduğumuz sürece deneyimlerimize uymayan bir travma tanımıyla çekişmek zorunda kalıyoruz. Geleneksel tanıma göre travma yaşantısı günlük yaşam seyrini aniden ve büyük ölçüde bozan, beklenmedik, öngörülme ve kontrol dışı olaylarla bağıntılı. Oysa Türkiye’de bütün toplumun tanık olduğu, bazı kesimleri doğrudan bazı kesimleri dolaylı etkileyen ve çoğunluğun yakından yaşadığı bombalamalar, terör saldırıları, askeri darbeler veya darbe girişimleri yaşam sürelerimiz içinde bir kez vuku bulan olaylar değil. Travma yaşantısıyla sonuçlanması muhtemel toplumsal olaylara birkaç kez maruz kalmak neredeyse olağan.

Uzmanlar travmaya yol açması muhtemel olay (Hepp et al., 2006) (Knipscheer et al., 2020) (Ogle et al., 2013) ifadesini korumaya çalışırken travmatik olay tabirinin gündelik dile yerleşmesinin bir anlamı var. Travmatik nitelemesi teknik terim havuzundan taşarak sık kullanılan sıfatlar seline karıştı. Bu yayılma bize travmatik olayların hiç de beklenmedik veya öngörülmez olmadığını, aksine travmatik olay beklentisinin toplumun geniş kesimlerinin sezgileri arasına girmiş olduğunu gösteriyor. Öyle ki bazı hallerde hangi travmatik olayın ne şekilde gerçekleşeceği hakkında tahmin yürütebiliyor ve azımsanamayacak bir isabet yüzdesi kaydedebiliyoruz. Bu bakış açısında travmanın dar tanımına uyan yegâne özellik, beklentimiz dahilinde gerçekleşse de travmatik olayın her seferinde kontrolümüz dışında gerçekleşiyor oluşu (Bellet et al., 2018). İlker Küçükparlak'ın (Küçükparlak, 2016) travmayı tanımlarken işaret ettiği, korkmuş olup savaş ya da kaç tepkisi oluşmasına rağmen ne savaşabildiğimiz ne kaçabildiğimiz durumlar bu kontrol boyutuna gönderme yapıyor.

Diğer yandan, tekrarlanan toplumsal travmalar bir hatırlamayı gündeme getiriyor beraberinde. Geçmişle yüzleşme, hatırlama ve hatırlatma sadece travmatik olayın (örneğin Holokost'un, soykırımların veya sömürge deneyimlerinin) psikolojik etkilerini ortadan kaldırmak ya da sağaltmak değil aynı zamanda bir daha yaşanmamalarını sağlamak için de üzerinde konuşulması gereken bir pratik. Ayten Zara (Zara, 2018) Türkiye’de Kürtler, Aleviler ve Yahudiler tekrarlayan travmalar yaşarken kuşaklar arası aktarım sürecinde başka travmatik olaylara maruz kalmanın önceki travmaları

pekiştirdiğinden bahsediyor. Bu yaklaşımdan hareketle örneğin Sivas, Maraş, Suruç katliamlarının yıldönümlerini veya bu katliamlara ilişkin dava günlerini travma tetikleyici hatırlamalar olarak ele almak gerekiyor.

Kapsamlı çalışmalarla geliştirilmesi gereken bu yaklaşıma katkı sunmak amacıyla, bu yazıda bildiğimiz akademinin sonu temasıyla doğrudan ilgili gördüğümüz yakın tarihli üç örnek üzerine odaklanıyoruz. Değerlendirme izleğimizi Barış Akademisyenleri başta olmak üzere akademisyenlerin tasfiyesi, 15 Temmuz darbe girişiminin etkileri ve kapatılan üniversite öğrencilerinin deneyimleri üzerinden geliştirmeye çalışıyoruz.

15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişimini de tekrarlayan travmatik olaylar arasında saymak mümkün. Yaklaşık bir hesaplama (Bianet, 2020) ülke nüfusunun üçte birinin hafızasında 1980'in anıları taze sayılır. Hayatın akışını derinden etkileyen önceki tarihleri yaşamış olanların sayısı da az değil. Her beş kişiden biri 1971 muhtırasını, her on kişiden biri 1960 ihtilalini gören yaş grubunda. Halkayı biraz genişletecek olursak etrafımızda 1950-60 dönemini (her 30 kişiden biri) hatta İkinci Dünya Savaşı yıllarını (her 120 kişiden biri) yaşamış olanları bulabiliriz. Doğrudan tanıklık etmeyen kuşaklar ise bu dönemleri farklı çevrelerden duyup dinlemekle, belgesel-film-dizilerden izlemekle veya ailede anlatılanları devralmakla deneyimlediler. Özellikle yakınları arasında önceki darbelerde gözü altına alınmış, tutuklanmış, mahkumiyet almış, işkence görmüş olanların 15 Temmuz'u korku ve panik yaratan bir kargaşa olarak yaşadığını kabul edebiliriz.

Hiç kuşkusuz darbeler toplumsal normları zedeleyen, insanların kendilerine ve toplumun diğer üyelerine olan inançlarını örseleyen, algı çerçevelerini ve hayat görüşlerini aşındıran, toplumsal ilişkilerini yıpratıcı büyük sarsıntılar. Bu fay hattında 15 Temmuz darbe girişiminin özellikle kamusal alanda yarattığı çöküntü bakımından benzersiz bir yıkıcı etki yarattığını güncel bir gerçeklik olarak saptamak mümkün. Basında yer alan ve resmi verilere dayandığı belirtilen rakamlara dayanacak olursak (örneğin: (BBC News Türkçe, 2018)(DW, 2018); (Euronews, 2020) darbe girişimi sırasında 251 kişi hayatını kaybetti, 2.194 kişi yaralandı. Ardından yürürlüğe giren Olağanüstü Hal (OHAL) yedi kez uzatıldı ve iki yıl sürdü. Bu iki yılda yaklaşık 160.000 kişi gözü altına alındı, 70.000 kişi tutuklandı, 155.000 kişi hakkında soruşturma açıldı. OHAL döneminde toplam 36 Kanun Hükmünde Kararname (KHK) çıkarıldı ve 125.678 kamu görevlisi ihraç edildi. İhraç edilen kamu görevlileri arasında 6.081 akademisyen var (TİHV Akademi, 2018b) ve kapatılan kurumlar arasında 15 üniversite bulunuyor. Öğrencilikle ilişkisi kesilenlerin

tam sayısı bilinmiyor. İhraç edilen KHK'lı kamu çalışanlarının hem çalışma hem de seyahat özgürlüğü hakları ihlal edildi. Bu grubun içinde yer alan yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin eğitime erişimleri engellendi. Büyük kısmı hakkında soruşturma dahi olmaması kafkaesk bir hukuk boşluğu yarattı. Bildiğimiz akademinin sonunu hazırlayan başlıca etmenlerden biri olan travmanın politikasından söz ederken, ülke insanları ve yaşam haklarından yana politik duruş göstermekten geri durmamış akademisyenlerin maruz bırakıldığı muameleyi örnek vaka olarak daha yakından irdeleyebiliriz. Hükümetin ve hükümet-destekli çevrelerin öfkesini çeken Barış Bildirisi'ni imzalayan ve kamuoyunda Barış Akademisyenleri adıyla anılan bir grup akademisyen, OHAL döneminde sıradanlaşan hak ihlallerinin öncesinde de hukuk dışı fiillere maruz kaldı. Hem genel hem sosyal medyada sürekli hedef gösterilerek hukuk dışına çıkmayı sadece hükümet destekçilerinin değil halkın da bir kesiminin gözünde meşrulaştırdı. Yargı ve yargı emrinde görev ifa etmesi gereken güvenlik güçleri bu hukuk dışı siyasi uygulamaların faili oldu.

Barış Akademisyenleri yasaya aykırı ev ve iş yeri aramaları, özel hayatın ihlali, kişi hürriyet ve güvenliğinin ortadan kaldırılması gibi ağır maddi ve manevi hasar verici muamelelerin yanı sıra gözaltı ve tutuklamalar da yaşadılar. “Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı bildiri basınla paylaşıldıktan kısa bir süre sonra dört akademisyen önce gözaltına alındı ve ardından bir ayı aşkın tutuklu kaldı (Expression Interrupted, 2018). Bildirinin yayınlanmasından bu yana akademisyenlerin yaşadıkları birkaç kişinin başından geçmiş münferit olaylar olarak görülemez. Bu yaşantılar Barış Bildirisi aracılığıyla “Bu Suça Ortak Olmayacağız” beyanında bulunmuş bütün akademisyenlere yönelmiş tehditleri temsil ediyor. Anaakım medyada adı konarak ilan edilen sivil ölüm yönergesi (Alan, 2018) Barış Akademisyenleri'nin hem hayatlarını devam ettirebilecekleri asgari koşulları hem de bilgi üretimi için zorunlu maddi-manevi kaynaklara erişim olanağını ortadan kaldırdı. Dahası, bu sivil ölüm yönergesinin ne zaman değişeceği ya da değişip değişmeyeceği belirsiz. Maruz kalan grubun bu durum üstünde kontrolü yok. Mevcut uygulamaları değiştirmeye yönelik herhangi bir etkili çözüm üretme ağlarından yoksun. Önceki dönemlerde daha ağır veya daha hafif ama benzer şekilde yaşanan bu travmatik olaylar dizisi bir kez daha tanıdık ama kontrol edilemez olmakla kodlanıyor (akademik özgürlükler ve kurumsal özerkliğe yönelik politik müdahale ve hak ihlallerinin tarihçesi için bkz. Fındıklı, 2022).

Hukukun, hatta yasanın da tamamen dışında kalan politik uygulamalarla yaratılan bu ortamın kişilerin başa çıkma mekanizmalarını etkisizleştirdiğini

ve travmatik yaşantıların psikolojik problemlere zemin hazırladığını saptamak bilimsel, mesleki ve insani bir sorumluluk. Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV) Akademi Çalışma Grubu, Aralık 2019'da bir rapor yayınladı (TİHV Akademi, 2019a). Bu rapor, üniversitelerden ihraç edilen 3.985 kişi arasından 244 akademisyenin katılımıyla hazırlandı. İlk raporun odağı Barış Akademisyenleri olmakla beraber TİHV daha geniş kapsamlı raporlar hazırlayıp yayınlamaya devam ediyor. Elimizdeki Barış Akademisyenleriyle ilgili raporda çarpıcı sayılar var: Gözaltına alınan akademisyenler 6 ile 24 saat arasında gözaltında tutuluyor (s. 46). İki akademisyen gözaltına alma sırasında fiziksel şiddet, dört akademisyen psikolojik şiddet görüyor (s. 48). Gözaltı süresinde iki akademisyen ters kelepçe uygulamasına, bir akademisyen fiziksel şiddete, iki akademisyen psikolojik şiddete maruz kalıyor (s. 48). 244 katılımcıdan 21'i fiziksel saldırıya uğradığını belirtiyor (s. 41). Katılımcıların büyük bir kısmı geniş medya ve sosyal medyada hedef gösterilmekten (s. 41), özellikle kamuoyunda ismi yaygın olarak bilinen bir suç örgütü liderinin "kanlarında duş alacağız" tehdidinden tedirgin olduklarını söylüyor (s. 40). Yine katılımcıların çoğu, sabah erken saatlerde evlerinin basılıp gözaltına alınacakları endişesini dile getiriyor (s. 42). Bu endişeler daha önceki bir tarihte Eğitim-Sen'in basın açıklamasında da yer alıyor (Eğitim-Sen, 2016)

Ek olarak raporda katılımcıların büyük bir bölümünün toplum nezdinde değerini kaybettiğine, kendilerine ön yargıyla yaklaşıldığına, işe geri dönme gerçekleşse bile yıldırma ve baskıya maruz kalacaklarına inandığı belirtiliyor (s. 106). Katılımcıların devlet tarafından fişlendiklerini düşündüğü, Türkiye'de kendini güvende hissetmediği ve ayrımcılık yaşadığı kaydediliyor (s. 106). Bu bildirimlere göre travmatik deneyim diye tanımladığımız yaşantıların bütün koşullarının oluştuğunu görüyoruz: Araştırmaya katılan akademisyenler arasından sağlık kurumlarına başvuranlar arasında %47,4'ü depresyon, %31'i anksiyete bozukluğu, %20,7'si travma sonrası stres bozukluğu, %12'si kas ve iskelet sistemi hastalıkları, %9,5'i hipertansiyon tanısı almış (s. 112). TİHV raporunun yanı sıra, ana muhalefet partisinin kamuoyuyla paylaştığı (Ağbaba, 2019) OHAL'le ilgili bilgi notunda 46 KHK'nin intihar ettiği belgelenmiş. Bu rakamın sadece bu raporun hazırlanma biçiminin elverdiği ölçüde belgelenebilen sayıyı ifade ettiğinin altını çizme gereği duyuyoruz.²

Sayısız hak ihlalleri arasında, seyahat özgürlüğünün ortadan kaldırılması demek olan pasaport iptalleri konusuna değinmek, travma yaşantısına uygun zeminin politik aktörler ve bürokratlar tarafından nasıl hazırlandığını örneklemek bakımından önemli. Pasaport iptalinin en yalın sonucu, yurtdışına çıkışları güvensiz hale getirmek. Yurt dışına çıkmak veya göç etmek güvenli

yollarla olsa bile başlı başına zor bir süreç. Bu zorluğun mutlaka travmatik bir deneyim olarak yaşanması gerekmiyor. Ne var ki yurt dışına çıkış veya göç sürecini pasaport iptali yüzünden güvensiz yollardan başlatmak çoklu kayıplara yol açabiliyor; bedensel yaralanmalardan ruhsal yaralanmalara dek sayısız maddi ve manevi hasarın pratik sebebi haline gelebiliyor hatta hayat kaybıyla sonuçlanabiliyor. Ayrıca, göçmenlik şekline bağlı olarak yaşanan idari (örneğin, oturma izni) veya sosyopolitik (örneğin, ayrımcılık) zorlukların ağırlaştırıcı etkileri olabiliyor.

Martín-Baró'nun (Martín-Baró, 2003) daha 20 yıl öncesinden dikkat çektiği gibi travma hem kökenleri hem de yol açtığı sonuçlar nedeniyle sosyal bağlam ve bağlantılarıyla anlaşılması gereken bir olgu. Özellikle insan hakları ihlallerinin kural haline geldiği bir ortamda travmadan söz ederken sosyopolitik bir sorundan bahsediyoruz. Dolayısıyla travmayı bireysel bir yaşantı veya patoloji olarak görmek, aslında olguyu hakkıyla tarif etmemek anlamına geliyor. Kuşkusuz ne dünya ne de akademi bildiğimiz gibi devam etmek zorunda değil. Ne var ki bildiğimiz akademinin sonunu getiren karmaşık tarihsel süreçte travma politikasını ele almaksızın olgunun kolektif belirlenimlerini açığa çıkarmak ve sonucu nasıl hazırladığını açıklamak olası görünmüyor.

Paylaşılan ve Paylaşılmayan Travma Deneyimleri

TİHV'in çabaları ve Taştan ve Ördek (2019) raporu başta olmak üzere, araştırma yürütülmesi güçlüklerle dolu bu alanda yapılmış çalışmalarda kayda geçen verileri göz önüne aldığımızda, darbe girişiminin hemen ardından ilan edilen ve hâlâ fiili olarak sürdürülen OHAL sürecinde, toplumun farklı kesimleri gibi Barış Akademisyenleri'nin durumunun da süregelen bir politik şiddete maruz kalma olduğunu saptayabiliyoruz. Ne var ki yaygın ve biliniyor olmasına rağmen bu durumu paylaşılan bir deneyim olarak çerçevelemek mümkün değil. Bu gibi deneyimlerin paylaşılan deneyimler olmasını engelleyen sosyopolitik koşullar altındayız. Toplumun, politik olarak gittikçe daha da kutuplaştığı görgül bir gerçek (TurkuazLab, 2021). Şiddete maruz kalanların ya da kayıpların görünmez kılındığı, egemen gücün bütün gayrimeşru uygulamalarının meşrulaştırıldığı bir temsil sistemi hâkim. Böyle bir ortamda bir duygudaşlık ya da deneyim paylaşımından söz etmek çoğu zaman karşılıksız.

Kolektif hafızanın oluşmasını bir yandan akademi içinde meslektaşlarının veya öğrencilerinin kayıplarına ve yaşadıklarına kayıtsız kalan akademisyenler engelliyor; en azından bir tür psikolojik tazmin ya da tamiratın önüne geçiyor.

Diğer yandan ise yasaya aykırı işlem yürüten yöneticilerle işbirliği yapan, Barış Akademisyenleri'nin mağdur edilmesini öven, zarar görmelerini kutlayan üniversite kadrolarının varlığı (T24, 2016) (T24, 2019) adacıklar halinde oluşan kolektif hafıza parçalarını tehdit ediyor. Hukuk ve yasa dışı icraattan yana hizalanan üniversite kadrolarının varlığı herhangi bir yüzleşmenin en azından şu an kurumsal düzeyde yapılamayacağını açıkça gösteriyor. Politik ve toplumsal aktörlerin onarıcı adımları atmaktan geri durmaları ve ihlal koşullarını sürdürmeleri kayıpları ve hak ihlallerini muhatapsız hale getiriyor. Muhatapsızlık, meslektaş akademisyenlerin kayıtsızlığı ve haklının mağduriyetinden kendine memnuniyet çıkararak kadroların garazkârlığıyla birleşince tarihin bu döneminde Türkiye'nin bir kolektif hafıza fırsatını daha elinin tersiyle ittiğini gözliyoruz.

15 Temmuz sürecinde kapatılan üniversitelerde okuyan öğrencilerin yaşadıkları, daha doğrusu başlarına gelenler, muhatapsızlığın en keskin örnekleri. Darbe girişiminin haftasında 15 üniversitenin ilk OHAL KHK'sıyla kapatılması, üstü örtülen ve yerlerine yeni adlarla üniversite giydirilmesiyle bir daha sözü edilmesi istenmeyen bir işlem olarak gerçekleşti. Bu üniversitelerde okuyan öğrencilerin savruldukları boşluk bir bilinmeze dönüştü.

Yerinden edilmiş akademisyenler ilk günden bu yana yine yerinden edilmiş akademisyenlerin gündeminden düşmeyen bir konu olmaya devam etti (Akyol, 2022) (Barış için Akademisyenler, 2022). Eksiği olmakla birlikte yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin durumuna ilişkin paylaşımlar ve faaliyetlere de rastlandı (DEMOS Araştırma Derneği, 2021) (TİHV Akademi, 2018a). Hak kayıplarını geri alma mücadelesi veya başka bir ülkede çalışma olanağı yaratma uğraşı sırasında bir yandan kendileri ve ailelerinin başına gelenlerle başa çıkma diğer yandan yerinden edilmiş diğer akademisyenlerle dayanışma sürecinde yaşanan sistematik güçlükler göz önüne alındığında bu bir eksiklik olarak nitelenemez kuşkusuz.

Bununla beraber, öğrenci mağduriyetleriyle ilgili veri elde etmiş bir çalışmanın (Namer, Y., Hünler, O. S., Düzen, N. E., Uysal, M. S., Duman, E., Hasateş, 2018) bulgularına başvurarak yitirilmemesi gereken kolektif hafıza öbeklerini kayda geçirmeyi ve bildiğimiz akademinin sonunu hazırlayan travma politikasını örneklemeyi önemli buluyoruz. Bu çalışmanın verileri 2018 yılının Mayıs-Ağustos ayları arasında, kapatılan 15 üniversitenin 13'ünde kayıtlı 340 öğrenciye kartopu örneklemeye ulaştırılan bir soru formu aracılığıyla elde edildi. Çalışmaya yanıt veren öğrencilerin yarısından fazlasının çalışmayı yapan araştırmacıların öğrencilerinden oluşması bir kez daha kolektif ve

bütüncül bir hafızanın önündeki sistemli engellere işaret ediyor. Bu engeller rakamlarla somutlandığında, yanıt dağılımında gözlenen yanlılığın kaynağı ortaya çıkıyor. Söz konusu 15 üniversitenin kapatılma işleminden yaklaşık 65.000 öğrenci, 2.800 akademik ve sayısı bilinmeyen idari çalışan etkilendi. 23 Temmuz 2016 tarihli ilk KHK'yı takip eden haftalar içinde bazı öğrenciler, bazı öğretim üyeleri, bazı idari çalışanlar evlerinden gözaltına alındı. Gözaltı işlemlerinin eziyet ve işkenceye varan sertliği yanında gelişigüzelini de vurgulamak gerek. Farklı üniversite ve illerde farklı süreçlerin işletilmesi, kimin nerede neye maruz kaldığını anlamayı son derece güçleştirdi. Hafızayı kurma veya koruma bakımından en çarpıcı bulgu ise kapatılan üniversitelerin mensupları (öğrenci, akademisyen, idari çalışan) arasında tüm çapraz iletişim olanaklarının engellendiğinin belirlenmesi oldu. Dolayısıyla, Namer ve arkadaşlarının (2018) çalışmasına ağırlıklı olarak hala kısmen güven ilişkisini sürdürebilen öğrenciler katılabildi.

Bu çalışmanın verilerine daha yakından bakmak bir yönüyle kolektif travma olgusunu tanıma ve tanımlamaya diğer yönüyle akademik sonunu getiren travma politikasıyla başa çıkma stratejileri geliştirmeye katkıda bulunabilir. Bulgulara göre, YÖK'ün sorumlu olduğu yeniden yerleştirme sırasında akademik yıl başladıktan sonra da hala neyin nasıl yapılacağına açıklığa kavuşmadığı bir süreç yaşandı. Bir kurumda kazanılan hakların diğer kuruma nasıl aktarılacağı, ders kredilerinin nasıl uyumlandırılacağı, gerçekleşmiş ödemelerin ne şekilde tahsil veya tazmin edileceği gibi konularda hiçbir çözüm sağlayıcı düzenleme yapılmadı. Çerçevesi belirsiz pek çok idari işin yüklendiği koordinatör üniversiteler çoğunlukla öğrenci aleyhine kararlar aldı. Öğrencilerin yaklaşık dörtte üçü hem koordinatör hem de yerleştirildikleri üniversitede ciddi ayrımcılığa uğradı. Bu ayrımcılığı sadece idari personelden değil akademik kadrolardan da gördü. Öğrencilerin aktardığına göre, derslere giren akademisyenlerin bu öğrencilere hitapları arasında “siz bizim için iş yükünüz; sizin ne olduğunuzu bildiğimiz için sınıflarınızı ayırıyoruz; şımarıksınız; çok kalabalıksınız; fazlalıksınız; paralı okuldan geliyorsunuz, anlamazsınız; gözünüz üniversite gördü sayemizde; size meraklı değiliz, istersek şimdi sınav sorularını değiştirip size gününüzü gösteririz; siz de tercih etmeseydiniz o üniversiteyi, kapanması çok iyi oldu; buradaki öğrencilerle aynı haklara sahip olacağınızı mı düşündünüz” gibi pek çok ifade bulunuyor. Öğrenciler, idari personelle muhatap olduklarında ise ayrımcılığın yanısıra sözlü şiddete de maruz kaldı. Öğrencilerin çoğunun bu sözleri olduğu gibi tekrarlamakta zorlandıklarını, bunun yerine kötü muamele ve şiddete maruz kaldıklarını belirtmekle yetindiklerini vurgulamak gerekiyor. Bununla

beraber, örnek vermek gerekirse idari personelin sözlü şiddet addedilebilecek hitapları arasında “sizin yüzünüzden ve ailenizin bu kurumlara destek olması yüzünden ülkemiz bu hallere geldi; bu okullarda okumaya gelen de haindir; siz yine de şükür edin sizi buraya kabul ettiler; sizinle uğraşamayız (diyerek işlem yapmama ve idari ofisten kovma); geri zekalısınız; zengin züppesisiniz; darbecisiniz; hainsiniz; teröristsiniz; siz bizim öğrencimiz değilsiniz; beklemek zorundasınız, onu yediğiniz kaba pislemeden önce düşünecektiniz” gibi ifadeler yer alıyor.

Yine YÖK tarafından, yerleştirmelerde yaşanan gecikmelere karşı öğrenci yararına bir önlem olarak tanıtılan özel öğrencilik seçeneğinde de benzer ayrımcı, ötekileştirici ve dışlayıcı muameleler tekrarlandı. Öğrencilere farklı kimlik numarası atandı. Bu numara, öğrencinin kapatılan bir üniversiteden geldiğini belirten, açıkça damgalayan bir kod işlevi gördü. Bazı üniversiteler, özel öğrencilerin haklarıyla ilgilenmek zorunda olmadıkları gerekçesiyle bu öğrencilere kimlik kartı bile vermedi. Her üç tip (özel öğrenci kaydeden, koordinatör, yerleştirilen) üniversitede de öğrenciler akademik kadrolardan etik ve adabımuaşeretle bağdaşmayan davranışlar gördü. Öğrencilere sınıfta yer olmadığı bahanesiyle derslere gelmemeleri, ders notlarını arkadaşlarından almaları söylendi. Zorunlu dersler arasında bir çakışma yaşandığında hiçbir çözüm üretilmedi; hangi derse katıldılarsa diğerinde yok yazıldılar. Bazı üniversiteler bu öğrencileri bölüm arkadaşlarından ayırmak amacıyla aynı dersi farklı dersliklerde işledi. Sınav ve değerlendirme süreçleri farklı işletildi; farklı sorularla değerlendirildiler ve farklı not çizelgelerine tabi tutuldular.

Öğrenciler maddi açıdan ve fiziksel koşullar bakımından da mağdur edildiler. Yatırılmış dönem harçları sayılmayıp tekrar talep edildi. Kapatılan üniversitelerin tamamı vakıf üniversitesi olduğu ve vakıf üniversitelerinde burslar merkezi olmayıp her üniversitenin kendi idari işlemleriyle yürütüldüğü için öğrencilerin bursları kesildi. Bazı öğrencilerin bazı illerde öğrenciliği düşmüş sayıldı ve erkek öğrencilerin bir kısmı bir anda askere çağrıldı. Öğrenci kredisi alan öğrencilerin kredileri artık öğrenci sayılmadıkları için geri istendi. Yurtlarda kalan öğrenciler üniversite binalarıyla birlikte yurtlar da kapatıldı ve derhal boşaltılması zorunlu kılındığı için evsiz barınsız sokakta kaldı. Burada özetleme olanağı bulamadığımız daha pek çok verinin işaret ettiği gibi, kapatılma ve yeniden yerleştirme sürecinde öğrencilerin azami mağdur edilmediği herhangi bir aşamaya veya işlem noktasına rastlamak mümkün değil.

Ne var ki bu sürecin bütün zorluğuna rağmen kapatılan üniversite öğrencilerini en çok yaralayan ve kalıcı bellek izi bırakan olay, yerleştirildikleri üniversitelerdeki bazı öğrencilerin kendileriyle beraber mezun olmak istemeyişi oldu. Koordinatör üniversitede okumakta olan bazı öğrencilerin farklı mezuniyet töreni talep etmesini bu süreci anlatan en çarpıcı örnek kabul edebiliriz.

Kapatılan üniversite öğrencilerinin aktardıkları bize başımızdan geçen bir yaşantıyı travma deneyimine dönüştüren unsurun, aniden ortaya çıkıp hayatın olağan akışını kesen bir olayın öngörülemezliği olmaktan çok, bu olayın kontrol edilemezliği olabileceğini bir kez daha gösteriyor. Öngörülerimiz arasında yer alsın bile kontrol edemediğimiz yaşantıların travma deneyimine dönüşme olasılığı yüksek. Bu açıdan bu çalışmada bildirilen bulgular ortak psikopolitik tarihte saptadığımız kapsamın uzağına düşmüyor. Bu yakınsama, travmayı psikopolitik boyutlarıyla birlikte ele alma ve travma tanımını kolektif hafıza etmenini içerecek şekilde genişletme olanağı sağlıyor. Kapatılan üniversite öğrencilerinin maruz bırakıldığı koşullar ve işlemler travma politikasının kolektif hafıza oluşturmayı engelleyici silme girişimlerinden biri olarak görülebilir. Başka bir ifadeyle, hak ihlalleri kazaen veya münferiden gerçekleşmiyor, sistematik olarak gerçekleşiyor ve gündelik hayatın ayrılmaz bir parçasını oluşturuyor. Dolayısıyla sistematik baskının, şiddetin, tacizin, tecavüzün, yasa ve hukuk dışı muamelenin, maddi-manevi hak ihlallerinin ve bu ihlallere bağlı hak kayıplarının yaşandığı bir ülkede travma çalışmaları alanının genişlemesi olağan. Bu alan genişlemesi hayatın olağan akışını darmadağın eden politikaların olağanlaşmasıyla gerçekleşirken, araştırma ve uygulama alanındaki psikologlara çalışmalarını gözden geçirip içinde bulunduğumuz koşullara yeniden uyarlama görevi yüklüyor.

Travma Topografyasının Engobeleri

Travma politikasına karşı kolektif hafıza inşasına çabalarken, alan genişlemesi sırasında karşılaşılabileceğimiz başlıca üç engobeden söz edebiliriz. Bu engobeleri, hazır yanıtlarına sahip olmadığımız sorular olarak düşünebiliriz. Birincisi, alan genişlemesi kendi başına bir soru oluşturuyor. Farklı alanlardan (psikoloji, psikiyatri, sosyal hizmet, eğitim, gazetecilik, vb.) travma konusuyla ilgilenen araştırmacı, uygulamacı, aktivist veya raportör sayısı giderek artıyor. Bireysel ele alınan vakaların yanısıra saha çalışmaları, travmaya müdahale organizasyonları veya travmayla ilgili haberler neredeyse günlük haber akışını dolduracak derecede çoğalmış durumda. Dolayısıyla, yaygın şekilde kullanılan travma tanımının karşı karşıya

olduğumuz travma olgusunu etraflıca betimlemeye elverişli olup olmadığını gözden geçirmeliyiz. Ele aldığımız olgu gerçekten travma olgusu mudur yoksa Türkiye gibi baskının, şiddetin, hak ihlalinin sistematik yaşandığı bir ülkede başka olgular halinde sınıflandırabilecek yaşantıları travma adı altında toplamak mümkün veya kolay olduğu için mi bu alan genişlemektedir sorusunu titizlikle gündemde tutmalıyız.

İkinci engebeyi, travma çalışmalarının sadece bulunduğumuz coğrafyayı değil, insan eliyle gerçekleşen sosyal felaketlerin yaşandığı her koordinatı ilgilendiren bir gündem olduğunu göz önüne alınca daha net fark ediyoruz. Bu engebe, özellikle politik baskı, politik şiddet, politik hak ihlalleri söz konusu olduğunda maruz bırakılma ile maruz kalma hallerinin birbirinden ayrıştırılmamasını ifade ediyor. İster araştırma ister müdahale alanında olsun, maruz bırakılma halinin bir maruz bırakma edimini izlediğini hesaba katmıyoruz. Maruz bırakılmanın öncesinde daima bir maruz bırakma bulunduğunu her seferinde vurgulamıyoruz. Böylece, bu iki terimi (maruz bırakılma ve maruz kalma) sanki aynı olguyu tanımlayan kavramların terimleriymiş gibi birbiri yerine kullanıyoruz. Oysa bu ayrımın dakik bir şekilde yapılıp yapılmaması travma olgusunu tanımlamayı ve dolayısıyla araştırma veya müdahale biçimlerini derinden etkiliyor olabilir.

Diğer yandan, TİHV'in psikososyal destek rehberini (Baray, N., Baştzerzi, A. D., Oğlağı, Z., Şahin, Z. K., ve Yılmaz, 2019) ayrıntılı incelediğimizde maruz kalma ile maruz bırakılma arasındaki ayrımın önemine işaret eden çalışmalara referans verildiğini görebiliyoruz. Örneğin, El Salvador'da politik şiddet ortamında ders veren ve araştırmalar yapan Martín-Baró'nun (Martín-Baró, 2003) tanımına göre travma, insanı insandıışı hale sürükleyen sömürge ve baskıcı sosyal ilişkilere dayalı bir sosyal sistemin olağan bir sonucu. Daha önce değindiğimiz gibi, Martín-Baro psikososyal travma olarak adlandırdığı bu halin sosyal bir normal anormalliğın parçası olabileceğini belirtiyor (Villagrán Valenzuela, 2016). Benzer şekilde, Pinochet döneminde Şili'de psikolog olarak çalışan David Becker'a göre (Becker, 2004) sadece travmatik durum ile travma deneyimini ele alırken, travma yaşantısının gerçekleştiği sosyopolitik ortamda insan eliyle gerçekleştirilen örgütlü şiddeti göz önüne almamak ve olguyu sadece bireyin etkilenme biçimleri üzerinden tanımlamak daima büyük eksiklik ve yanlışlıklar içermeye yol açıyor.

Bu örneklere benzer tanımlama çabaları sistematik baskı, şiddet ve ihlallerin yaşandığı ortamların travma hazırlayıcı olarak belirlenmesi açısından son derece önemli. Travma çalışmalarının alanı genişlerken, psikiyatrik

bozuklukları sınıflandıran anaakım el kitaplarıyla daha fazla yol almamak gerekiyor belki de. Öte yandan, bireysel etmenlerin yanına sosyopolitik etmenleri iliştiirmek travma olgusunu daha kapsamlı bir çerçevede tanımlamaya yetmeyebilir. Araştırma ve müdahale çalışmalarımızı hangi dayanaklara göre yeniden düzenlemek gerektiğini anlamak için travmanın politik topografyasını şekillendiren üçüncü engebenin de zemin etüdünü yapmalıyız.

Travmanın genişleyen topografyasında ele almamız gereken üçüncü engebe, kişinin maruz kaldığı olumsuz yaşantının kişiyi hedef alıp almadığını belirlemekle ilgili. Başka bir ifadeyle, adrese teslim travma diye bir sınıflandırmanın mümkün veya işlevsel olup olmadığını sınamak gerekiyor. Yine David Becker'in görüşüne göre (Becker, 2004) sosyopolitik örgütlü şiddetin karakteri, baskı ve kontrol faaliyetlerini belirli kişi ve gruplar üzerinde yoğunlaştırmakla belirginleşiyor. Bu açıdan bakıldığında, hedef seçilerek baskı, şiddet, ihlal ve kayba maruz bırakılan kişinin yaşantısının nasıl bir travmatik deneyim olarak niteleneceği göz ardı edilemez büyüklükte bir soru oluşturuyor.

Travmanın genişleyen topografyasında bu engebeler haritalanmadan araştırma veya müdahale çalışmalarının doğru bir yön bulması beklenemez. Daha önemlisi, belirli bir etnik, kültürel veya sosyal gruba yönelik kuşaklar ve dönemler boyunca sistematik uygulanagelen baskı ve şiddetin yol açtığı travmaları bireysel farklılıklardan önce belki de ortak görünüm bakımından saptamak gerekir. Gruba yönelik örgütlü şiddetin grup üyelerinde yol açacağı travmanın ortak hafızayla ilintisinin yüksek olacağını göz önüne aldığımızda yeni bir travma sınıflandırmasına ihtiyaç duyabiliriz. Böyle bir belirlenim oluşturmadıkça bireysel travmaya yatkınlık anlayışının bu engebeleri topografyayı tanımakta sadece yetersiz değil giderek ilgisiz kalacağını öne sürebiliriz.

Yakın geçmişten bir örnek verecek olursak Barış Bildirisi'ne imza atmış ve üniversite yönetimi tarafından işten çıkarılmış veya KHK'yla ihraç edilmiş akademisyenlerin durumunu ele alabiliriz. Sadece akademik pozisyonda bulunanlarla sınırlı kalmayıp yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin de dahil edildiği bu uzaklaştırmaya tabi tutulan üniversite mensupları fiziksel ve psikolojik şiddete uğramanın ötesinde sivil ölüme mahkûm edildiler. İsimleri, çoğunlukla doğrudan rektörlerin onayladığı bir listeden seçildi. O halde burada isme özel, adrese teslim bir şiddete maruz bırakma koşulundan söz ediyoruz.

İsimleri yayınlanmadığı için doğrudan hedefe konmadıkları iddia edilebilecek kapatılan üniversite öğrencilerinin deneyimleri de adrese teslim travma kategorisinde görülebilir. Kayıtlı buldukları üniversitelerin kurumsal varlığının sonlandırılmasının bu öğrenciler tarafından travmatik bir deneyim olarak yaşanmasının zeminini yeniden yerleştirildikleri üniversitelerde maruz bırakıldıkları ayrımcılık, ötekileştirme ve şiddete varan dışlama davranışlarında görebiliyoruz.

Eğer travma olgusunu tanımlarken kişisel yatkınlık faktörünü belirleyici unsurlardan biri saymaya devam edeceksek, belirli gruplara dahil olma/dahil addedilme gerekçesiyle örgütlü şiddete maruz bırakılmayı da bir kişisel-özelliğ, bir haslet, bir trait olarak mı kabul edeceğiz? Bu soru, psikolojinin, dar anlamıyla travma tanımını fakat geniş anlamıyla kişiyi kavrayışını yeni baştan ele alma ihtiyacını açığa çıkarıyor.

Kolektif Hafıza Oluşturmanın Travma Çalışmalarındaki Yeri

Kişinin travma yaşaması kastedilerek ve kendisiyle benzer koşullarda durumlarda bulunan diğerleriyle birlikte hedefe konarak örgütlü sosyopolitik şiddete maruz bırakılması, kişisel yatkınlığın ötesinde kolektif faktörlerin saptanmasını zorunlu kılıyor. Sosyopolitik şiddet belirli gruplara yöneldiğinde, koruyucu ve sağaltıcı edimleri yine bu grupların kolektif deneyimlerinde arayabiliriz. Travmanın aynı zamanda bir hafıza tutulmasıyla işaretlendiği düşünüldüğünde, kolektif deneyimin kolektif hafızaya aktarılmasının önemi iyice belirginleşiyor (Hirschberger, 2018). Dolayısıyla, kolektif hafızanın oluşma ve işleme ilkelerinin anlaşılması, koruyucu ve sağaltıcı müdahaleleri biçimlendirme potansiyeli taşıyor. Bu doğrultudaki çabalar aynı zamanda politik travmaya dair hafıza inşa etme faaliyeti anlamına geliyor.

Travmatik yaşantıları kolektif deneyimleyen kişilerin grup içi dayanışmayı canlı tutacak ağlar oluşturması ve kolektif eylemliliği sürdürmesi, benzer deneyimlerden geçen insanların sağaltıcı bulduğu pratikler arasında yer alıyor. Sahada çalışan uzmanların görüşü de bu yönde. Örneğin, ihraçlar sonrasında kurulup gelişen iletişim ağları sadece akademik ya da ekonomik destek mekanizması oluşturmakla kalmadı – ki bu destekler zaman zaman hayati önemdeydi – bunun yanı sıra sosyal kişilerarası bağların kuvvetlenmesi ve yeni ilişkilerin kurulmasına da hizmet etti.

TİHV Akademi'nin (TİHV Akademi, 2019a) çalışmasında belirtildiği gibi ihraç sürecinde akademisyenler ile arkadaşları, meslektaşları veya aileleri arasındaki ilişkilerden – tek taraflı veya karşılıklı – duygusal ya da sosyal geri

çekilme anlatısı var. Bu anlatıya göre, kolektif deneyime sahip kişiler arasında gelişen yeni ilişkiler, yeni ağlar, yeni kolektif eylemlilik halleri güçlendirici işlev görüyor. Anlaşılan o ki Barış Akademisyenleri'nin büyük bir bölümü yaşadıkları mağduriyetle başa çıkma yolunu kurban pozisyonunu reddedip hayatta kalan pozisyonunu benimsemekte buluyor. Kendilerine yönelik tehdit, saldırı, ve hak ihlallerini dava açarak belgelemek bile bir taraftan hafıza oluşturmaya diğer taraftan maruz kalınan koşulların kontrolünü ele geçirmeye yönelik çabalar olarak anlam kazanıyor.

Bununla beraber kolektif hafıza oluşturma ve elde tutmanın zorlu şartlara bağlı olabileceği unutulmamalı. Örneğin, kapatılan üniversitelerdeki akademisyenler ve öğrenciler, Barış Akademisyenleri örneğine kıyasla deneyimlerini kolektif hafızaya dönüştürmekte daha fazla zorlandılar. Üniversiteler kapatıldığı zaman geriye hiçbir şey kalmayacak şekilde kapatıldı. Erişilmez olan sadece kişisel eşyalar değildi. Üniversite ofisinde ve elektronik kayıtlarında bulunan hiçbir akademik ve mesleki birikime ulaşamadı. Bu imha tablosuna öğrenci kulüplerinin çalışmaları, spor dereceleri, sanat ve mimarlık projeleri, deney verileri, okula ilişkin haber ve tanıtımların basılı ve dijital kayıtları gibi pek çok kategoride sayısız ürün ve faaliyet dahil. En önemlisi, kişilerarası iletişim kayıtları ve adreslerinin mutlak şekilde erişime kapatıldığını bir daha vurgulamak gerek. Önceden kişisel arşivlere aktarılmış istisnalar dışında bütün bir kolektif birikim bir anda yok edildi. Dahası, bu üniversiteler hiç var olmamış gibi üzerlerine yeni isimlerle, yeni insanlarla, yeni kimliklerle, yeni bölümlerle birer devlet üniversitesi geçirildi.

Gücünü geçmişin kayıtlarını silmekten alan bu yıkıcı inkâr karşısında “ben oradaydım, ben orada çalıştım, bu kişiler benim çalışma arkadaşlarımdı, hocalarımdı, öğrencilerimdi” demenin etkisi hızla silikleşti; çünkü bu çağrının yankı bulacağı hafızaların birbiriyle irtibatı kopmuştu. Dolayısıyla kolektif hafızayı bir anda paramparça eden, sıfırlayan, yok eden bir hamleyle karşılaşan kapatılan üniversite mensupları ile belirli irtibat ve dayanışma hatlarını tutabilen Barış Akademisyenleri'nin deneyimlerinin farklılaştığını söyleyebiliriz. Bu farklılaşma, kolektif hafıza inşasının şartlarını nasıl saptamak gerektiğine ilişkin ipuçları sunuyor. Öte yandan kapatılan üniversite mensupları ile Barış Akademisyenleri'nin deneyimleri arasındaki farklara rağmen her iki grubun maruz kaldığı örgütlü sosyopolitik şiddetin aynı merkezden yayıldığını biliyoruz. Demek ki kolektif hafızayı belirleyici faktörler, koruyucu ilişki ve besleyici faaliyet ağlarının bulunup bulunmaması ve bu ağların etkin işletilip işletilmemesiyle işaretleniyor.

Kurulmaya ve tutulmaya çalışılan kolektif hafızanın bir kuşatma altında olduğunu hiç unutmamak gerekiyor. Örneğin, Barış Akademisyenleri'ne karşı iki kez – birincisi, imza metninin kamuoyuyla paylaşıldığı 2016 başında (T24, 2016), ikincisi AYM'nin Barış Akademisyenleri lehine karar aldığı 2019'da (T24, 2019) – kınayıcı imza kampanyası düzenlendi. Her seferinde bu imza kampanyaları anaakım medyada geniş yer buldu ve Barış Akademisyenleri aleyhine kışkırtmaların tazelenmesine hizmet edecek biçimde kullanıldı. Bu gibi karşı-hafıza girişimleri, örgütlü sosyopolitik şiddete maruz bırakılan grupların kolektif hafıza inşa etmesinin önemini bir kez daha belirginleştiriyor. Başka bir açıdan ise, karşı-hafıza girişimlerinin yaşanan veya yaşanması olası travmaları alevlendirebileceğini göz önünde bulundurmak gerekiyor. Burada, toplumsal hafızanın yarılması ve bu yarılmanın başlı başına travma yaratıcı bir oluş olarak ele alınması gibi büyük bir başlık beliriyor. Bu başlık, hem araştırmacıların hem uygulayıcıların titizlikle incelemesi gereken bir çalışma konusu oluşturuyor. Toplumda iki farklı hafızanın ortaya çıkması, toplumsal travma diyebileceğimiz bir olguya işaret ediyor. Bildiğimiz akademinin sonuna gelişimizin nedenlerini ve nasıllarını bu yarılmayla beraber ele almak giderek kaçınılmaz hale geliyor.

Karşı-hafıza girişimleri, politik bileşenlerinden bağımsız bir travma anlayışının – ve bu anlayış doğrultusundaki araştırma ve müdahale çalışmalarının – önemli eksiklik ve belki de yanlışlıklar içereceğine yönelik endişelerin yersiz olmadığını gösteriyor. Bu endişeler saklı kalmak kaydıyla, örgütlü baskı, şiddet, ve ihlallere karşı bir kolektif hafıza inşası gerek başa çıkma gerek sağaltıma yönelik elimizdeki en güçlü araç olarak ortaya çıkıyor. Bu açıdan, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Akademi Grubu, Birarada Derneği, Kütüphane, dayanışma akademileri ve platformları, Almanya'da ortaya çıkan ama daha geniş bir coğrafyaya ulaşan Off-University gibi müştereklerin oluşturduğu ağlar sadece geçmişini değil bugünü ve geleceği de anlamlandırmak bakımından hayati bir rol oynuyor (Jadaliyya Turkey Page Editors, 2020)(Odman, 2018) (Özinanır, 2018) (TİHV Akademi, 2019b). Deneyim paylaşma ve kolektif hafıza oluşturma girişimlerinin öğrenciler kanadında da gerçekleşmesi önceliğini koruyor. Kolektif hafıza, bütün bu çabaların giderek daha bütüncül çerçevelere yerleşmesiyle işlevsellik ediniyor. Politik travmalara karşı kapsamlı ve etkili müdahale yaklaşımları geliştirmenin, kolektif hafıza inşasının olumlu örneklerini çoğaltmak ve güçlendirmekten geçtiğine inanıyoruz. Akademi yeniden mümkün olacaksa veya başka bir akademi mümkün olacaksa, kolektif hafıza inşasıyla mümkün olacak.

DİPNOTLAR

- 1 Bu yazıda geliştirilen temaların bazıları, kısmen Türk Psikologlar Derneği İzmir Şubesi'nin daveti üzerine 3. Travma Sempozyumunda, 15 Aralık 2019 tarihinde gerçekleştirdiğimiz “Travmanın Politikası: Başaçıkma ve Mücadele Hatları” başlıklı sunuşa dayanıyor. Dayanışmayı esas alan incelikli davetleri için sempozyum düzenleyicilerine teşekkür ederiz. Sanal mecrada da olsa İzmir’de bulunmaktan ve sempozyum katılımcılarıyla bir araya gelmekten onur duyduk.
- 2 Bu yazı vesilesiyle, Barış Bildirisi’ne imza attığı için işten çıkarılan, tüm yasal başvuruları imzacı olduğu için reddedilen ve hayatına son veren insan hakları savunucusu arkadaşımız Mehmet Fatih Traş’ı saygıyla ve özlemle anıyoruz.

KAYNAKÇA

- Ağbaba, V. (2019). CHP milletvekili Veli Ağbaba tarafından kamuoyu ve basınla paylaşılan kurum içi bilgi notu. *Cumhuriyet Halk Partisi*, 12.
- Akyol, M. (2022, Ocak 10). “Barışa imza” 6 yaşında | Hedef gösterilme, ihraç, yargılama ve elbette direnç. *Evrensel*.
- Alan, S. (2018, Mart 3). Barış akademisyenleri’ne reva görülen ’sivil ölüm. *Gazete Duvar*.
- Baray, N., Başterzi, A. D., Oğlağı, Z., Şahin, Z. K., ve Yılmaz, B. (2019). *Hak İhlaline Uğramış Akademisyenler için Hukuk ve Psiko-Sosyal Destek Rehberi*. Türkiye İnsan Hakları Vakfı.
- Barış için Akademisyenler. (2022). *Barış için Akademisyenlere Yönelik Hak İhlalleri*. <https://barisicinakademisyenler.net/node/314>
- BBC News Türkçe. (2018). OHAL sona erdi: İki yıllık sürecin bilançosu—*BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44799489>
- Becker, D. (2004). Dealing with the consequences of organized violence in trauma work. In *Berghof Handbook for Conflict Transformation: Transitional Justice and Reconciliation* (pp. 1–16). Berghof.
- Bellet, B. W., Jones, P. J., & McNally, R. J. (2018). Trigger warning: Empirical evidence ahead. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 61, 134–141. <https://doi.org/10.1016/j.jbtep.2018.07.002>

- Bianet. (2020). TÜİK Türkiye'nin Nüfusunu Açıkladı—*Bianet*. <https://m.bianet.org/bianet/yasam/219571-tuik-turkiye-nin-nufusunu-acikladi>
- Briere, John. N. & Scott, C. (2014). *Principles of trauma therapy: A guide to symptoms, evaluation, and treatment (DSM-5 update)*. SAGE Publications.
- DEMOS Araştırma Derneği. (2021). *Muhreç Barış Akademisyenleri anlatıyor-III*. <https://demos.org.tr/muhrec-baris-akademisyenleri-anlatiyor-iii/>
- DW. (2018). Türkiye'de OHAL'in bilançosu | *Türkiye* | DW | 18.07.2018. <https://www.dw.com/tr/turkiyede-ohalin-bilançosu/a-44705773>
- Eğitim-Sen. (2016). Akademisyenlere yönelik her türlü yıldırma ve sindirme uygulamalarına son verilmelidir! <https://egitimsen.org.tr/akademisyenlere-yonelik-her-turlu-yildirma-ve-sindirme-uygulamalarına-son-verilmelidir/>
- Euronews. (2020). 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrasında Kaç Kişi Görevinden İhraç Edildi, Kaç Kişi Tutuklandı? <https://tr.euronews.com/2020/07/15/verilerle-15-temmuz-sonras-ve-ohal-sureci>
- Expression Interrupted. (2018, Nisan 18). Barış akademisyenlerinin 301'den yargılanması için bakanlık onayı. *Expression Interrupted*. <https://expressioninterrupted.com/tr/baris-akademisyenlerinin-301den-yargilanmasi-icin-bakanlik-onayi/>
- Fındıklı, B. (2022). A republic of scholars or scholars of the republic? Reflections on the predicaments of academic freedom and university autonomy in Turkey. *Higher Education Quarterly*, 76(3), 537–547. <https://doi.org/10.1111/hequ.12287>
- Hepp, U., Gamma, A., Milos, G., Eich, D., Ajdacic-Gross, V., Rössler, W., Angst, J., & Schnyder, U. (2006). Prevalence of exposure to potentially traumatic events and PTSD: The Zurich Cohort Study. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 256(3), 151–158. <https://doi.org/10.1007/S00406-005-0621-7>
- Herman, J. L. (2015). *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence—From Domestic Abuse to Political Terror*. Basic Books.

Hirschberger, G. (2018). Collective trauma and the social construction of meaning. *Frontiers in Psychology*, 9(AUG), 1441. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01441>

Jadaliyya Turkey Page Editors. (2020, September 15). The Solidarity Academies. *Jadaliyya*.

Knipscheer, J., Sleijpen, M., Frank, L., De Graaf, R., Kleber, R., & Dückers, M. (2020). Prevalence of potentially traumatic events, other life events and subsequent reactions indicative for posttraumatic stress disorder in the Netherlands: A general population study based on the Trauma Screening Questionnaire. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(5), 1725. <https://doi.org/10.3390/ijerph17051725>

Küçükparlak, I. (2016, Eylül). Toplumsal travmaların psikolojik etkileri. *Toraks Bülteni*, 80–82.

Martín-Baró, I. (2003). Poder, ideología y violencia (L. Blanco, Amalia; de la Corte, Ed.). *Editorial Trotta*, S.A.

Namer, Y., Hünler, O. S., Düzen, N. E., Uysal, M. S., Duman, E., Hasateş, C. (2018). Students' accounts of academic displacement. *15th IMISCOE Annual Conference*, 2-4 July, Barcelona, Spain.

Odman, A. (2018, April 2). Dayanışma Akademileri: Yakıcı ihtiyacı erdeme dönüştürmek? *I+I Express*.

Ogle, C. M., Rubin, D. C., Berntsen, D., & Siegler, I. C. (2013). The frequency and impact of exposure to potentially traumatic events over the life course. *Clinical Psychological Science: A Journal of the Association for Psychological Science*, 1(4), 426–434. <https://doi.org/10.1177/2167702613485076>

Özınanır, C. I. (2018, Aralık 5). Dayanışma Akademileri Müştereklerin Neresinde Duruyor? *Müşterekler*.

T24. (2016). 'Barış bildirisi'ne karşı "Türkiye İçin Akademisyenler" örgütlenmesi: Polis ve askerimizin yanındayız! <https://t24.com.tr/haber/akademiden-bir-bildiri-daha-geldi-devletin-yanındayiz-operasyonlara-destek-veriyoruz,323921>

- T24. (2019). 1071 akademisyenden Anayasa Mahkemesi'nin meslektaşları için verdiği "hak ihlali" kararına karşı bildiri. <https://t24.com.tr/haber/1071-akademisyenden-anayasa-mahkemesi-nin-meslektaşları-icin-verdigi-hak-ihlali-kararina-karsi-bildiri,832686>
- Taştan, I. Ö., & Ördek, A. (2019). OHAL Döneminde Türkiye'de Akademik Özgürlükler Araştırması Raporu. *İnsan Hakları Okulu*. <https://www.insanhaklariokulu.org/wp-content/uploads/2022/06/Akademik-O%CC%88zgu%CC%88rlu%CC%88kler-Raporu-2019.pdf>
- TİHV Akademi. (2018a). *Olağanüstü Hal Koşullarında Üniversite* (No. 2; İnsan Hakları İçin Akademisyenler – “Zor Koşullar Altında İnsan Hakları Aktivistleri Olarak Akademisyenleri Desteklemek”).
- TİHV Akademi. (2018b). *Türkiye'de İhraç Edilen Akademisyenler*. <https://tihvakademi.org/ihrac-haritasi/>
- TİHV Akademi. (2019a). *Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlenme Süreçleri*. <https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/akademisyen-ihraclari.pdf>
- TİHV Akademi. (2019b). *Türkiye'de Akademisyen Aktivizminin Bir Örneği Olarak Barış Akademisyenleri* (No. 4; İnsan Hakları İçin Akademisyenler – “Zor Koşullar Altında İnsan Hakları Aktivistleri Olarak Akademisyenleri Desteklemek”).
- TurkuazLab. (2021). Dimensions of polarization in Turkey 2020—Strategies and tools for *mitigating polarization in Turkey*. <https://www.turkuazlab.org/en/dimensions-of-polarization-in-turkey-2020/>
- Villagrán Valenzuela, L. (2016). *Trauma psicosocial: Naturaleza, dimensiones y medición*. Universidad Autónoma de Madrid.
- Zara, A. (2018). Collective trauma cycle: The healing role of reconciliation, forgiveness and restorative justice in collective traumas. *Journal of Clinical Psychiatry*, 21(3), 301–311. <https://doi.org/10.5505/kpd.2018.36449>